

København 22/6-2025.

Henvendelse til Retsudvalget vedrørende L 218 Forslag til lov om ændring af lov om Politiets Efterretningstjeneste (PET).

Resumé:

Danmark står over for en hidtil uset trussel mod borgernes privatliv. Tre samtidige udviklinger skaber tilsammen grundlaget for genetisk masseovervågning af hele befolkningen:

- PET-lovens vage beføjelser giver efterretningstjenesten ret til at analysere "mønstre og afvigelser" i store datasæt uden konkret mistanke eller dommerkendelse.
- Ophævelsen af Sundhedslovens § 223 b, der fjerner den juridiske beskyttelse af genetiske data, som hidtil har sikret at helgenomdata kun kunne bruges til sundhedsfaglige og videnskabelige formål.
- AI-supercomputere koblet til nationale gendatabaser gør det teknisk muligt at identificere hele befolkningen genetisk - også personer der aldrig har afgivet DNA.

Det er ikke de enkelte elementer, men deres problematiske samspil, Retsudvalget må forstå: Når vage beføjelser møder manglende databeskyttelse og kraftfuld teknologi, skabes en overvågningsinfrastruktur, der fundamentalt truer retsstaten og kommende generationers ret til privatliv.

Kære medlemmer af Retsudvalget

Hvis PET-loven vedtages i sin nuværende form, får PET vidtgående muligheder for at indhente, opbevare og analysere store mængder data om alle danske borgere - uden dommerkendelse, uden samtykke og helt i det skjulte. Vi ved reelt ikke hvordan Politiets Efterretningstjeneste nu eller i fremtiden vil anvende de nye beføjelser, men mulighederne er vidtgående.

Det er afgørende at forstå, at Politiets Efterretningstjeneste opererer i et juridisk tomrum, når det kommer til databeskyttelse. Databeskyttelseslovens § 3, stk. 2 fastslår klart: "Loven og databeskyttelsesforordningen finder ikke anvendelse på den behandling af personoplysninger, som udføres for eller af politiets og

forsvarets efterretningstjenester." Tilsvarende undtager GDPR eksplicit nationale sikkerhedsaktiviteter fra sin beskyttelse.

Dette betyder, at alle de beskyttelsesmekanismer, vi normalt tager for givet - retten til indsigt, ret til sletning, krav om formålsbegrænsning, princippet om dataminimering - simpelthen ikke gælder for PET. Når PET-loven derfor giver vide beføjelser uden klare grænser, er der ingen anden lovgivning, der kan beskytte borgerne. PET bliver dommer i egen sag om, hvad der er nødvendigt og proportionalt. Uden de normale databeskyttelsesregler bliver præcise formuleringer og eksplicitte begrænsninger i PET-loven vores eneste værn mod omfattende overvågning.

AI-drevet mønstergenkendelse erstatter konkret mistanke

Lovforslaget vil give mulighed for at man ved hjælp af kunstig intelligens (AI) og supercomputer faciliteter kan lede efter uspecifikke mønstre og afvigelser og derved udpege målpersoner, som siden kan efterforskes nærmere. Det betyder, at PET's overvågning ikke længere nødvendigvis tager udgangspunkt i en konkret mistanke, men kan baseres på statistik og algoritmer.

I lovbemærkninger på side 20 fremgår det at, når PET "*indhenter større sammenhængende datasæt, vil tjenesten ikke have en efterretningsmæssig interesse i hver enkelt fysisk eller juridisk person eller have behov for at identificere samtlige personer, der indgår oplysninger om. Analyse af mønstre og afgivelser i normalbilledet kan imidlertid senere lede til nærmere undersøgelse af enkeltdele af datagrundlaget og eventuel udpegning af målpersoner.*" Det nævnes også i lovmærkninger at anvendelse af AI kan have betydning for f.eks. bekæmpelsen af terror.

Lovforslaget åbner altså døren for overvågning, der hidtil har været utænkeligt i Danmark. Og det er ikke hypotetisk, for flere lovændringer og ny teknologisk infrastruktur rulles parallelt ud lige nu, og intet i lovteksten forhindrer en sådan udvikling. Tværtimod - fraværet af grænser og eksplicitte forbud i PET-loven og tilstødende lovkomplekser betyder, at der de facto er grønt lys til omfattende dataovervågning. Problemet er, at loven er så vag, at selv de mest vidtgående scenarier må overvejes seriøst.

DNA-identifikation af den samlede danske befolkning

Genetiske oplysninger nævnes i lovbemærkninger og de må databehandles når det er strengt nødvendigt. Det er PET selv, som vurderer, om det er strengt nødvendigt.

Danmark har i dag helgenomsekvenser fra ca. 50.000 borgere lagret i Nationalt Genom Center (1) og DNA-chip-aflæsninger fra over 500.000 personer fra store forskningsprojekter som iPSYCH, biobankstudier og Det Danske Bloddonorstudie (2). DNA-chip-analyserne er udført i samarbejde med det islandske firma deCODE, der ejes af den amerikanske medicinalvirksomhed Amgen, og de aflæste genetiske data databehandles både på supercomputeren Computerome i Danmark under regionalt dataansvar og hos deCODE på Island via databehandlaftale.

DeCODE har i årtier udviklet metoder til genetisk imputation, der kan forudsige manglende genetiske varianter i individer, der ikke selv er genotyperet. Et islandsk studie (3) fra 2015 viste fx, hvordan helgenomsekvensering af 2.636 islændinge muliggjorde imputation af genvarianter for over 104.220 andre islændinge, der ikke selv var testet. Lignende metoder er senere forfinet i nye studier, der også inkluderer danske data i Island (4).

Når imputation kobles med kendskab til familierelationer (genealogi), som det slægtskendskab, der findes i Danmarks CPR-register og digitaliserede kirkebøger, vil man i princippet kunne forudsige en betydelig del af genomet hos borgere, der aldrig har afleveret en DNA-prøve. Dermed får myndigheder og forskere en teknologisk mulighed for at etablere et meget omfattende genetisk identifikationsarkiv for hele befolkningen også for dem, der aldrig har afgivet en prøve. Det gør DNA-identifikation af meget store dele af den danske befolkning på individniveau teknisk muligt.

Fjernelse af juridiske barrierer

Hidtil har PET ikke kunnet anvende helgenomer på denne måde, da det været blokeret af § 223 b i sundhedsloven. Men i et sideløbende lovforslag om oprettelse af Digitalt Sundhed Danmark (5) fjernes netop § 223 b. Dermed fjernes den juridiske barriere for, at PET kan få adgang til genetiske helgenomer og dernæst sikre sig genetisk identifikation af meget store dele af den danske befolkning.

Sundhedslovens § 223 b udgør i dag et centralt værn om danskernes genetiske data. Paragraffen fastslår, at genetiske oplysninger fra Nationalt Genom Center kun må databehandles til sundhedsfaglige formål eller til væsentlig forskning af samfundsmæssig betydning. Derudover beskytter § 223 b mod retslig udlevering af genetiske data, med den eneste undtagelse værende efterforskning af terrorforbrydelser.

Denne dobbeltsikring var resultatet af omfattende demokratisk debat, da Nationalt Genom Center blev etableret. Nu fjernes § 223 b i forbindelse med oprettelsen af Digital Sundhed Danmark -uden at lovforslaget indeholder tilsvarende beskyttelsesmekanismer. Det betyder, at de juridiske barrierer mod PETs adgang til genetiske data snart kan forsvinde.

Når PET selv vurderer hvad der er "strengt nødvendigt", og når de normale beskyttelsesmekanismer er fjernet, åbnes der for genetisk identifikation af meget store dele af befolkningen -præcis det scenarie, som § 223 b skulle forhindre.

Gefion -Danmarks AI-supercomputer

I efteråret 2024 blev Gefion -Danmarks kraftigste og verdens 7. kraftigste AI-supercomputer - sat i drift. Den nøjagtige placering af Gefion er hemmelig af sikkerhedsmæssige årsager. Offentligheden må altså ikke kende dens placering, og direktøren, Nadia Carlsten, har en fortid i det amerikanske Department of Homeland Security - et ministerium, der i årevis har benyttet sundheds-, skatte- og uddannelsesdata mm. til at overvåge og profilere amerikanske borgere uden samtykke (6). PET-loven lægger op til, at Danmark kan følge samme kurs. Department of Homeland Security beskæftiger sig som PET blandt andet med overvågning af grænser, bekæmpelse af terror og cybersikkerhed.

En rapport fra Sundhedsministeriet (7) viser, at Gefion skal kobles direkte til både Computerome (hvor de over 500.000 DNA-chip-aflæsninger opbevares) og Nationalt Genom Center (hvor der opbevares ca. 50.000 helgenomer). Dermed vil det blive muligt at foretage DNA identifikation af store dele af den danske befolkning, også af dem, der aldrig har afgivet en prøve. Gefion bygger på NVIDIA-teknologi - præcis samme NVIDIA-teknologi som deCODE bruger til deres AI-baserede genforskning i Island (8).

Det er dog også muligt af den genetiske identifikation f.eks skal køres på Computerome, på NGCs supercomputer eller ved Danmarks Statistik. Mulighederne er mange, og flere af anlæggene er allerede forbundet. Det kan også være at PET skal have egen AI-supercomputer. Lige nu peger mest dog på Gefion.

Tre parallelle udviklinger skaber perfekt storm

Retsudvalget bør være opmærksom på, at det ikke er én enkelt lovændring, der skaber risikoen for masseovervågning, men derimod samspillet mellem flere samtidige udviklinger

1. PET-lovens vage beføjelser: Lovforslaget giver PET mulighed for at analysere "mønstre og afvigelser" i store datasæt uden konkret mistanke. Det er PET selv, der vurderer, hvad der er "strengt nødvendigt" -uden ekstern kontrol.
2. Fjernelse af genetisk databeskyttelse: Gennem lovforslaget om Digital Sundhed Danmark ophæves § 223 b, som hidtil har beskyttet helgenomer mod andet end sundhedsfaglig og videnskabelig anvendelse. Dermed fjernes den sidste juridiske barriere mod PETs adgang til genetiske oplysninger.
3. Ny digital infrastruktur: Med Gefion-supercomputeren (kan også være en anden supercomputer) der kobles direkte til nationale gen-databaser, og deCODEs imputeringsteknologi bliver det teknisk muligt at genetisk identificere hele befolkningen - også dem der aldrig har afgivet DNA.

Hver udvikling kan måske lettere forsvares isoleret set. Men tilsammen skaber de en infrastruktur for omfattende overvågning, som fundamentalt kan ændre balancen mellem stat og borger i Danmark.

Det samlede scenarie

Lovændringerne og teknologien muliggør genetisk identifikation af den danske befolkning på en af verdens kraftigste AI-supercomputere, der står et hemmeligt sted i Danmark. Når en entydig genetisk identifikation af alle borgere først er etableret, åbnes der for en helt ny type overvågning. AI-systemet vil ikke blot kunne fodres med genetiske data, men også med:

- Dankort- og kreditkorttransaktioner
- Bank- og investeringsoplysninger
- Hospitalsjournaler - også psykiatriske
- Sociale sager
- Skatteoplysninger
- Trivselsundersøgelser fra skolerne
- Lokationsdata fra mobiltelefoner
- Søgehistorik og digitale fodspor
- "Skrab" fra sociale medier
- IQ-tests fra session til militæret

Og listen fortsætter. Der er ingen grænser. Data, der tidligere har været beskyttet af juridiske og etiske principper om fortrolighed og formålsbegrænsning, kan nu indgå i en AI-drevet analyse. Et system, der døgnet rundt søger efter mønstre blandt os alle. Uden at vi ved det. Uden at vi ved, hvilke data der bruges. Uden nogen mulighed for indsigt eller kontrol.

PET-lovens konsekvenser for patienters privatliv og lægens tavshedspligt har jeg sammen med professor Thomas Ploug uddybet i en nylig kronik i Ugeskrift for Læger (9). Lægeforeningen har også advaret om det samme (10). Faren er at PET-Loven kan få patienter til at undlade at lade undersøge eller søge læge, mens andre patienter vil begynde at holde oplysninger tilbage for lægen.

Jeg håber at Retsudvalget vil drøfte disse scenarier, ikke som en fjern tanke, men som en konkret og nærliggende mulighed. Retsudvalget står nu ved et vendepunkt.

Jeg opfordrer derfor til, at Retsudvalget:

- **Kræver eksplicitte kildebegrænsninger skrevet direkte ind i PET-loven - ikke overladt til PETs egen fortolkning.**
- **Sikrer bevarelse af genetisk databeskyttelse ved enten at fastholde § 223 b eller indføre tilsvarende værn i PET-loven.**
- **Overvejer om alle datakategorier helt uden afgrænsning skal kunne indsamles.**
- **Kræver uafhængig teknisk vurdering af datasuverænitetsrisikoen ved Gefion og andre relevante supercomputeranlæg PET kan vælge at gøre brug af.**
- **Kræver en offentlig risikovurdering.**
- **Fortsætter med at udsætte lovbehandlingen indtil disse fundamentale spørgsmål er afklaret eller lovforslaget er taget af bordet.**

Dette handler ikke om at svække terror-bekæmpelsen og andet PET-arbejde, men om at sikre, at PET-loven ikke undergraver selve det demokrati, den skal beskytte.

Når historien skal skrives, vil man spørge: Vidste de, hvad de stemte for? Vidste de, hvilken overvågningsinfrastruktur de byggede? Vidste de, at de med få pennestrøg kunne ændre forholdet mellem stat og borger for altid?

Med venlig hilsen

Thomas Birk Kristiansen. Praktiserende læge i Ishøj.

Referencer

- 1) Nationalt Genom Center. Årsrapporten 2024.
<https://www.ngc.dk/Media/638798019072520369/rsrapport%20FL%202024.pdf>
- 2) Indenrigs- og Sundhedsministeriet og Danske Regioner. Analyse af et nationalt strategisk initiativ for biobankinfrastrukturen i Danmark. <https://www.ism.dk/Media/638787595998085503/01-Biobankanalysen,%20januar%202025.pdf>
- 3) Gudbjartsson DF, Helgason H, Gudjonsson SA, Zink F, Oddson A, Gylfason A, Besenbacher S, Magnusson G, Halldorsson BV, Hjartarson E, Sigurdsson GT, Stacey SN, Frigge ML, Holm H, Saemundsdottir J, Helgadottir HT, Johannsdottir H, Sigfusson G, Thorgeirsson G, Sverrisson JT, Gretarsdottir S, Walters GB, Rafnar T, Thjodleifsson B, Bjornsson ES, Olafsson S, Thorarinsdottir H, Steingrimsdottir T, Gudmundsdottir TS, Theodors A, Jonasson JG, Sigurdsson A, Bjornsdottir G, Jonsson JJ, Thorarensen O, Ludvigsson P, Gudbjartsson H, Eyjolfsson GI, Sigurdardottir O, Olafsson I, Arnar DO, Magnusson OT, Kong A, Masson G, Thorsteinsdottir U, Helgason A, Sulem P, Stefansson K. Large-scale whole-genome sequencing of the Icelandic population. Nat Genet. 2015 May;47(5):435-44. doi: 10.1038/ng.3247. Epub 2015 Mar 25. PMID: 25807286.

- 4) Oddsson A, Sulem P, Sveinbjornsson G, Arnadottir GA, Steinthorsdottir V, Halldorsson GH, Atlason BA, Oskarsson GR, Helgason H, Nielsen HS, Westergaard D, Karjalainen JM, Katrinardottir H, Fridriksdottir R, Jensson BO, Tragante V, Feringstad E, Jonsson H, Gudjonsson SA, Beyter D, Moore KHS, Thordardottir HB, Kristmundsdottir S, Stefansson OA, Rantapää-Dahlqvist S, Sonderby IE, Didriksen M, Stridh P, Haavik J, Tryggvadottir L, Frei O, Walters GB, Kockum I, Hjalgrim H, Olafsdottir TA, Selbaek G, Nyegaard M, Erikstrup C, Brodersen T, Saevarsdottir S, Olsson T, Nielsen KR, Haraldsson A, Bruun MT, Hansen TF; DBDS Genomic Consortium; Steingrimsdottir T, Jacobsen RL, Lie RT, Djurovic S, Alfredsson L, Lopez de Lapuente Portilla A, Brunak S, Melsted P, Halldorsson BV, Saemundsdottir J, Magnusson OT, Padyukov L, Banasik K, Rafnar T, Askling J, Klareskog L, Pedersen OB, Masson G, Havdahl A, Nilsson B, Andreassen OA, Daly M, Ostrowski SR, Jonsdottir I, Stefansson H, Holm H, Helgason A, Thorsteinsdottir U, Stefansson K, Gudbjartsson DF. Deficit of homozygosity among 1.52 million individuals and genetic causes of recessive lethality. *Nat Commun.* 2023 Jun 10;14(1):3453. doi: 10.1038/s41467-023-38951-2. Erratum in: *Nat Commun.* 2023 Jul 3;14(1):3923. doi: 10.1038/s41467-023-39492-4. PMID: 37301908; PMCID: PMC10257723.
- 5) Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2024): Forslag om oprettelse af Digitalt Sundhed Danmark og ændring af sundhedsloven. <https://hoeringsportalen.dk/Hearing/Details/70137>
- 6) Bennett, N. M. (2025): From Help to Harm: How the Government Is Quietly Repurposing Everyone's Data for Surveillance. *Homeland Security Newswire*, 29. april 2025. <https://www.homelandsecuritynewswire.com/dr20250429-from-help-to-harm-how-the-government-is-quietly-repurposing-everyone-s-data-for-surveillance>
- 7) Sundhedsministeriet (2023): Projektbeskrivelse -realisering af visionen for bedre brug af sundhedsdata (Trin 1), december 2023. <https://sundhedsdatastyrelsen.dk/Media/638731414365577770/Projektbeskrivelse-realiserings-af-visionen-for-bedre-brug-af-sundhedsdata-trin1.pdf>
- 8) NVIDIA (2022): Amgen and deCODE Use Genomics AI Supercomputer for Drug Discovery. <https://blogs.nvidia.com/blog/genomics-ai-amgen-superpod/>
- 9) Kristiansen T.B. og Ploug T. PET-loven betyder masseprofilering med patientdata og gener. *Ugeskrift for Læger*, online 20. juni 2025. <https://ugeskriftet.dk/debat/pet-loven-betyder-masseprofilering>
- 10) Lægeforeningen 9. maj 2025. Henvendelse til Retsudvalget vedr. L 218 - Forslag til lov om ændring af lov om Politiets Efterretningstjeneste (PET). Folketinget, Retsudvalget 2024-25, L 218 - bilag 10. <https://www.ft.dk/samling/20241/lovforslag/l218/bilag/10/3018017.pdf>